

МОВОЗНАВСТВО. ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 821.111.07(73)-31

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/73-1-28>

Христина БІЛИНЬСКА,

orcid.org/0000-0002-6883-3557

*асистент кафедри іноземних мов для природничих факультетів
Львівського національного університету імені Івана Франка
(Львів, Україна) khrystia.bilynska@gmail.com*

ХУДОЖНІЙ СВІТ ПОВІСТІ ЕДІТ ВОРТОН «ІТАН ФРОМ»

Метою дослідження є вивчення особливостей організації художнього світу повісті Е. Вортон «Ітан Фром». Для досягнення цієї мети було сформульовано наступні завдання: 1) дослідити підходи до вивчення проблем художнього світу в сучасному літературознавстві; 2) описати властивості художнього світу аналізованого твору. Використовувалися як загальнонаукові (індукція, дедукція, аналіз, синтез), так і спеціальні наукові методи літературознавчого дослідження, а саме – герменевтичний та культурно-історичний. Об'єктом дослідження є творчість Едіт Вортон, а предметом – специфіка художнього світу її повісті «Ітан Фром».

Описано літературознавчі підходи до визначення поняття художній світ літературного твору, чинники, які впливають на формування художнього світу, його компоненти. Схарактеризовано специфіку художнього світу повісті «Ітан Фром». Композиційно цей літературний твір має ознаки повісті з обрамленням – обрамлювальна оповідь прологу й епілогу ведеться від імені безіменного наратора – інженера, який приїжджає у відрядження до Нової Англії й зустрічає загадкового кульгавого чоловіка, Ітана Фрома. Історія ж Ітана Фрома викладається в дев'яти розділах основної частини. Місцем дії є невелике поселення Старкфілд, де головний герой мешкає на збіднілій фермі разом з хворою дружиною. Часопростір твору має ознаки хронотопу провінційного міста. Художній час – циклічний: побутові події в житті персонажів розвиваються малими колами (коло дня, тижня, місяця і т. д), жодних історично значущих подій не відбувається зовсім. Тематику повісті визначено як соціально-психологічну: через взаємозв'язок індивіда й суспільства авторка розкриває психологічні чинники поведінки персонажів, їхній внутрішній світ. Розглядаються проблеми пошуку людиною свого місця в новому динамічному світі (на прикладі Ітана Фрома і його нереалізованих мрій про переїзд до великого міста) та місця жінки у патріархальному соціумі (на прикладі Метті і її матеріальної залежності від родини). Твору притаманний трагічний пафос. Творчому методу письменниці властивий психологізм при зображенні внутрішнього світу персонажів, а також тягіння до натуралістичної поетики.

Ключові слова: герменевтика, художній світ, часопростір, художній час, натуралізм.

Khrystyna BILYNSKA,

orcid.org/0000-0002-6883-3557

*Lecturer at the Department of Foreign Languages for Sciences
Ivan Franko National University of Lviv
(Lviv, Ukraine) khrystia.bilynska@gmail.com*

THE ARTISTIC UNIVERSE OF EDITH WHARTON'S "ETHAN FROME"

The research aims to analyze the artistic universe peculiarities of Edith Wharton's novella "Ethan Frome". To achieve this aim, the following tasks have been formulated: 1) to find out approaches towards artistic universe definition within literary studies; 2) to describe the peculiarities of the artistic universe within this novella. Some general scientific methods (induction, deduction, analysis, synthesis) and special literary approaches (the cultural and historical ones and hermeneutics) have been applied. The object of the article is Edith Wharton's works, the subject is the artistic universe characteristics of her novella "Ethan Frome".

The most common approaches to the literary definition of the artistic universe notion have been traced as well as its components and factors that influence its formation. The characteristic features of the artistic universe in the novella have been described. Its composition is similar to a framed narrative: the framing story of the prologue and epilogue tells us about an unnamed narrator, an engineer, spending winter in New England where he meets a mysterious limping man, Ethan Frome. The story of Ethan Frome is laid out in nine main body chapters. The action takes place in Starkfield, a small town in Massachusetts, where the main hero lives with his sick wife running a poor farm. The chronotope of the novella may be characterized as the provincial town chronotope. The artistic time of this novella is cyclic. Everyday life here develops in small circles (the circle of a day, week, month, etc.) and no historically important events happen. The theme of the novella may be described as socially psychological: analyzing the interaction between an individual and

their social environment, the author shows some psychological factors of the behavior of the characters and the processes within their inner world. The writer turns to the problems of a young person looking for their place in the dynamic world (for example, Ethan Frome and his unfulfilled dreams of moving to a big city) and the role of a woman in the patriarchal society (Mattie and her inability to live without her relatives' financial support). The pathos of the novella is tragic. Edith Wharton's artistic method is characterized by a deep psychological interest while showing her characters' inner selves and tendency to use naturalistic poetics.

Key words: *hermeneutics, artistic world, chronotope, artistic time, naturalism.*

Постановка проблеми. Поняття «художній світ» позначає уявну дійсність, створену внаслідок творчої діяльності автора, яка розвивається за власними законами, у якій розкриваються важливі для митця теми й проблеми, живуть персонажі. Саме дослідження його складників уможливило якісний аналіз художнього тексту й особливостей світосприйняття його творця, а тому проблема художнього світу літературного твору, окреслення його смислу й конкретизація значення залишається для сучасного літературознавства однією з центральних.

Аналіз досліджень. Проблеми художнього світу активно вивчаються сучасним українським літературознавством. Наукове осмислення ідеї про те, що всередині літературного твору існує своя дійсність, з притаманними їй закономірностями й особливостями, знаходимо в працях Г. Клочка, який вдається до аналізу художнього світу як категоріального поняття. За Г. Клочком, «своєрідність художнього світу визначається своєрідністю світобачення (світорозуміння, світосприйняття) митця. Звідси й один із найважливіших методологічних постулатів: аналіз художнього світу письменника – це дослідження його бачення, його художнього мислення» (Клочек, 2007: 14). Вчений доводить, що суттєвими характеристиками художнього світу є його візуальна складова («тривкість та яскравість внутрішнього зорового бачення того, що зображено у творі» (Клочек, 2007: 9) та наявність предметності («тих видимих матеріальних речей, що відібрані письменником з навколишньої дійсності» (Клочек, 2007: 10). Особливості художнього світу літературного твору визначають його структурну організацію, виступають основним чинником цілісності твору й визначають системну організованість його поезики.

В. Пахаренко та Л. Малигіна досліджують, які чинники впливають на художній світ автора та його тексту, поділяючи їх на особистісні, текстуальні та культурні. Вони зазначають: «в першу чергу, це особистість автора, його духовно-екзистенційні, морально-етичні пошуки та переконання, етнічні, ментальні чинники, а також життєві події, історичні, соціальні фактори, що формують його вибір та світоглядну концепцію. Все це визначає

особливості авторського світосприйняття, яке в тексті виявляється як бачення, художнє мислення, філософська концепція життя, світу та її художнє освоєння. <...> Важливим є і культурний контекст епохи, в який вписаний текст, у якому він відбувається» (Пахаренко, Малигіна, 2013: 114).

П. Білоус визначає художній світ літературного твору як «фікційна дійсність, уявний світ, створений внаслідок творчої діяльності письменника, який є автором, конструктором та енергетичним джерелом матеріального й естетичного буття другої реальності» (Білоус, 2013: 115). Вчений виокремлює такі елементи художнього світу: 1) тематика; 2) проблематика; 3) персонажі; 4) зовнішні обставини буття персонажів; 5) поетикальні засоби, які забезпечують у творі образність; 6) художні деталі; 7) мова твору; 8) пафос твору; 9) хронотоп твору; 10) композиція твору. Саме цим розумінням художнього світу та його компонентів ми послуговуватимемося в нашій розвідці.

Дослідження художнього світу конкретного автора чи його твору уможливило глибше розуміння особливостей літературних шкіл та напрямів, які він представляє. Об'єктом же нашого дослідження стане творчість Едіт Вортон (1862–1937) – однієї з найбільш знакових письменниць американської літератури першої половини ХХ ст., а предметом – специфіка художнього світу її повісті «Ітан Фром». Актуальність цього дослідження полягає в тому, що докладніше вивчення творчого доробку маловідомого у вітчизняному літературознавстві класика американської літератури допоможе глибше зрозуміти зміни, які відбувалися в американському реалізмі на зламі століть, коли на зміну реалістичній та натуралістичній поезиці прийшов модернізм.

Мета статті. Отож, метою нашого дослідження є проаналізувати особливості художнього світу повісті Е. Вортон «Ітан Фром». Для досягнення цієї мети було сформульовано наступні завдання: 1) дослідити підходи до вивчення проблем художнього світу в сучасному літературознавстві; 2) описати властивості художнього світу аналізованого твору.

Сформульовані мета й завдання нашого дослідження зумовили використання як загаль-

нонаукових (аналіз, синтез, дедукція, індукція), так і спеціальних літературознавчих методів наукового дослідження, а саме – герменевтичного й культурно-історичного. Герменевтичний метод дозволив проінтерпретувати повість письменниці з позицій особливостей організації її художнього світу, а культурно-історичний – розглянути особливості художнього світу зазначеного твору в контексті тогочасного літературного процесу.

Виклад основного матеріалу. Повість «Ітан Фром» вийшла друком 1911 року у видавництві “Scribner’s”. Композиційно цей художній твір можна схарактеризувати як повість з обрамленням: об’ємлювальна оповідь прологу й епілогу ведеться від імені безіменного наратора – інженера, який приїжджає у відрядження до Нової Англії й зустрічає загадкового кульгавого чоловіка, Ітана Фрома. Історія ж Ітана Фрома викладається в дев’яти розділах основної частини.

Місцем дії виступає невелике поселення Старкфілд, штат Массачусетс. Часопростір повісті можна описати як хронотоп провінційного міста. Тут не відбувається жодних історично важливих подій. Життя персонажів рухається циклічно з дня на день, безперервно повторюється та сама рутинна. Життя окремої людини втягується в існування навколишнього соціального середовища. Будь-які спроби звільнитися з-під його дії приречені на невдачу.

На прикладі трагічної долі молодого фермера Ітана Фрома, який мешкає на віддаленій фермі разом зі своєю хворою дружиною, Е. Вортон розкриває тему взаємодії людини зі своїм соціальним оточенням. Тематику повісті можна схарактеризувати як соціально-психологічну: через взаємозв’язок індивіда й суспільства авторка розкриває психологічні чинники поведінки персонажів, їхній внутрішній світ. Тематичний зміст повісті сформувався під впливом історичних подій і суспільно-політичної ситуації в США на зламі XIX та XX ст.: внаслідок значного технологічного прогресу й стрімкого розвитку капіталістичних відносин багато давніх родин, не здатних адаптуватися до динамічних змін, втратили своє місце в суспільстві, а деякі й зовсім вимерли. Саме так трапилося з колись успішним родом Фромів: від званої в тих краях родини залишився лише збіднілий Ітан і його хвора дружина. На них цей рід і закінчиться, адже жодного потомства вони дати не можуть. «Ось вам і Фроми. Велике колись було сімейство, і що від нього лишилося? Покійники – в могилах, а ці троє – вдома. Але яка між ними різниця?» (Wharton, 1911) – зазначає місис Хейл, подруга

Фромів, в останньому абзаці художнього твору. У межах цієї соціально-психологічної теми письменниця торкається актуальних на той час для американського суспільства проблем, а саме – пошуку людиною свого місця у світі (Ітан Фром і його намагання знайти себе в більшому місці) та нерівноправного становища жінки (сирота Метті і її нездатність існувати без матеріальної підтримки родичів у зв’язку зі застарілим вихованням, непристосованим до життя в нових умовах).

Головними героями повісті є збіднілий фермер Ітан Фром, його дружина Зена та її кузена Метті. Вони формуватимуть важливий для розгортання сюжету любовний трикутник: зав’язкою художнього твору стане повернення Ітана з Метті додому з танцювальної вечірки, коли він вперше задумується про свої почуття до дівчини, кульмінацією – скандал через розбиту Метті тацю, подаровану Зені на весілля, й остаточне рішення ревнивої Зени відіслати кузену геть, а розв’язкою – невдала спроба самогубства Ітана й Метті, внаслідок якої Ітан калічить собі правий бік, Метті ж залишається паралізованою. Життєві події головних героїв відбуваються на тлі існування інших персонажів – місцевих мешканців: родини Хейлів, Деніса Іді, Джотама Поуелла та ін. Важливу роль відіграє особа наратора – приїжджого інженера, чие ім’я не згадується: він орендує кімнату в місис Нед Хейл і з часом дізнається життєву історію Ітана.

Важливою рисою творчого методу Е. Вортон є глибокий психологізм при розкритті внутрішнього світу персонажів. З неабиякою психологічною проникливістю авторка показує внутрішній конфлікт Ітана Фрома, коли той змушений обирати між власними мріями про переїзд до великого міста та обов’язком доглядати хвору Зену. Письменниця тонко підмічає справжнє соціально-психологічне мотивування вчинків Зени, пов’язаних із цілеспрямованим пошуком вад у власному здоров’ї: хвора жінка може отримати значно більше уваги від чоловіка, який її насправді не любить. Крім того, поки Зена хворіє, не може і йтися про переїзд в інше місце, а отже вона залишатиметься в добре знайомому соціальному оточенні й не турбуватиметься про труднощі, пов’язані з адаптацією до нових умов. «Ітан усвідомив, що Зена передумала переїжджати. Вона могла зверхньо ставитися до своїх старкфілдських сусідів, і це їй дуже подобалося. Перспектива переселитися в інше місце, де зверхньо ставитимуться до самої Зени, її геть не влаштувала. Навіть у таких містечках, як Бетсбридж чи Шед-Фолс її б недооцінювали, а у

великих містах, куди, власне, і прагнув Ітан, вона б взагалі не знайшла собі місця. Тож уже через рік після заміжжя вона виявила в собі цілий букет хвороб, які з кожним днем розцвітали все більше і навіть прославили її на все поселення, в якому й так було стільки екзотичних захворювань, що хоч греблю гати» (Wharton, 1911), – зазначається у творі.

Ще однією питомою властивістю творчого методу письменниці є її тяжіння до реалістично-натуралістичної поетики. Важливу роль у становленні Е. Вортон як письменниці відіграли автори-реалісти (особливо французькі), а також представники натуралістичної школи Е. Золя. Е. Вортон високо цінувала здобутки французької літератури, у своїх літературознавчих розвідках аналізувала специфіку творчих методів французьких класиків (Стендаля, Бальзака, Флобера, Золя, Мопассана), а ідеї французьких реалістів-натуралістів мали значний вплив на формування її власного художнього методу. Вплив натуралістичних ідей помітний і в тому, як письменниця зображує персонажів – типовими «продуктами» своєї спадковості, середовища, виховання, адже відповідно до постулатів натуралістичної школи Е. Золя саме ці фактори відіграють ключову роль при становленні особистості. Так, у повісті «Ітан Фром» головний герой всупереч своїй волі змушений вести той самий спосіб життя, що і його предки. Його хвороблива дружина нагадує йому матір, коли та хворіла в останні роки життя, а життєрадісна Метті після аварії перетворюється на точну копію сварливої Зени. Всі його спроби вирватися за межі провінційного середовища, яке формувало його як особистість, розбиваються об об'єктивну реальність, і він змушений чинити так само, як і всі покоління Фромів до нього. Нездатність головного героя подолати труднощі додає пафосу художнього твору трагізму. У читача наче виникає відчуття замкненості в одному місці. Щоб посилити це відчуття, авторка додає опис сімейного цвинтаря Фромів, який розташовується одразу біля будинку: «Всі попередні роки це мовчазне зборище наче насміхалося над його [Ітановими] мріями, над його прагненням свободи й змін. На кожному з цих надгробків йому ввижався напис: „Тут ми народилися, тут і залишилися на віки вічні. І тебе чекає така ж доля”» (Wharton, 1911).

Вплив натуралізму простежується й на прикладі ідіостилю письменниці. Художньому стилю Е. Вортон властиве прискіпливе ставлення

до деталей. Схожий підхід є доволі характерний для творчості письменників-натуралістів. Можна згадати ґрунтовний опис фінансових операцій Френка Алджернона Каупервуда – головного героя «Трилогії бажання» Теодора Драйзера, чи деталізований опис процесу самоосвіти Мартіна Ідена з однойменного роману Джека Лондона. Прагнучи описати життя мешканців Нової Англії з притаманною натуралістам мало не науковою точністю, Е. Вортон наводить довгі, докладні описи їхніх помешкань, особливостей побуту, соціального життя тощо. Водночас письменниця диференціює грубувату мову місцевих мешканців і, скажімо, більш ґраматично вірну мову освіченого інженера-чужинця.

Висновок з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, повість Е. Вортон «Ітан Фром» можна схарактеризувати як повість з обрамленням: події з життя головного героя, викладені в дев'яти розділах основної частини, вплітаються в обрамлювальну історію робочої поїздки безіменного наратора-інженера до Нової Англії, викладеної в пролозі та епілозі. Місцем дії є невелике поселення Старкфілд, штат Массачусетс. Старкфілд – це місце циклічного часу, події з життя персонажів розгортаються невеликими колами – коло дня, тижня, місяця тощо. Часопростір твору має ознаки часопростору провінційного міста. Повісті властива соціально-психологічна тематика: через взаємозв'язок індивіда й суспільства авторка розкриває психологічні чинники поведінки персонажів. Розглядаються проблеми пошуку людиною свого місця в новому динамічному світі та місця жінки серед патріархальних умовностей. Персонажі зображуються типовими продуктами власних спадковості, виховання й середовища. Питомими рисами творчого методу Е. Вортон є тяжіння до натуралістичної поетики та глибокий психологізм при зображенні внутрішнього світу героїв, мотивації їхніх вчинків. Ідіостилю письменниці притаманне скрупульозне ставлення до зображення деталей побуту, соціального життя персонажів, диференціювання грубуватої мови провінційних мешканців та більш ґраматично вірною мовою прибулого інженера. Гадаємо, що подальше наукове вивчення художнього світу літературних творів Е. Вортон, як однієї з чільних представниць американської літератури першої половини ХХ ст., сприятиме глибшому розумінню тогочасного літературного процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білинська Х. Натуралістичні тенденції роману Едіт Вортон «Епоха невинності». Південний архів. 2018. Вип. 76. С. 46–57.
2. Білинська Х. В. Особливості поетики натуралізму у творчості Івана Франка та Едіт Вортон. Закарпатські філологічні студії. 2020. № 14/2020. Т. 2. С. 245–252.
3. Білинська Х. Хронотоп провінційного містечка в романі Едіт Вортон «Літо». Закарпатські філологічні студії. 2022. Вип. 22. Т. 1. С. 247–251.
4. Білоус П. В. Теорія літератури. К. : Академвидав, 2013. 328 с.
5. Клочек Г. «Художній світ» як категоріальне поняття. Слово і час. 2007. № 9. С. 3–14.
6. Пахаренко В.І., Малигіна Л.М. Художній світ письменника: особистісний, текстуальний та культурний контексти. Science and Education a New Dimension : Philology. 2013. Issue 13. P. 113–117.
7. Wharton E. Ethan Frome. URL: <https://www.gutenberg.org/files/4517/4517-h/4517-h.htm>

REFERENCES

1. Bilynska Kh. (2018). Naturalistychni tendentsii romanu Edit Vorton “Epokha nevyynnosti”. [The Naturalistic Tendencies of Edith Wharton’s “The Age of Innocence”] Pivdennyi Arkhiv, 76. 46–57. [in Ukrainian].
2. Bilynska Kh. (2020). Osoblyvosti poetyky naturalizmu u tvorchosti Ivana Franka ta Edit Vorton. [Peculiarities of Naturalistic Poetics in Ivan Franco’s and Edith Wharton’s Works] Zakarpatski Filolohichni Studii, 14. 245–252. [in Ukrainian].
3. Bilynska Kh. (2022). Khronotop provintsiinoho mistechka v romani Edit Vorton “Lito”. [The Provincial Town Chronotope in Edith Wharton’s “Summer”] Zakarpatski Filolohichni Studii, 22. 247–251. [in Ukrainian].
4. Bilous P. (2013). Teoriia literatury. [Theory of Literature] Kyiv : Akademydav, 328. [in Ukrainian].
5. Klochek H. (2007). “Khudozhnii svit” yak katehorialne poniatia. [“Artistic World” as a Category Notion] Solvo i Chas, 9. 3–14 [in Ukrainian].
6. Pakharenko V., Malygina L. (2013). Khudozhnii svit pysmenyka: osobystisnyi, tekstualnyi ta kulturnyi konteksty. [Artistic World of the Author: Personal, Textual and Cultural Contexts] Science and Education a New Dimension : Philology, 13. 113–117 [in Ukrainian].
7. Wharton E. Ethan Frome, 1911. URL: <https://www.gutenberg.org/files/4517/4517-h/4517-h.htm>